

„Nikdy jsem nejel v shrnuté kapuci, ale zřejmě, s tváří odkrytou“¹

Filozofická a teologická reflexe nad listy M. Jana Husa

Jan Samohýl

Cílem tohoto článku je prozkoumat myšlenkový a společenský charakter Husových listů. Sama literární forma dopisů je specifická a nesmírně zajímavá. Je potřeba odlišovat psaní přátelům a listy oficiální, rozdíl mezi styly různých druhů dopisů je zcela zřejmý. V oficiální korespondenci Hus prokazuje diplomatickou zkušenost i přátelskou účast. Řada jeho dopisů obsahuje myšlenky dobových obrodných hnutí a reaguje na společenskou situaci.

V tomto příspěvku si chceme položit tři otázky: jaká jsou hlavní témata jeho dopisů; zda existuje pevnější soudržnost Husových postojů po dobu věznění v Kostnici; zda existuje myšlenková kontinuita s předšlými systematictějšími texty, které Hus napsal před cestou do Kostnice, především na hradě Krakovci v roce 1414. Odpovědi na právě nastolené otázky budeme hledat ve třech oddílech, do nichž je tato studie rozčleněna. Vše nakonec shrneme v závěrečném hodnocení.

V úvodu je snad vhodné ještě stručně připomenout, že Jan Hus byl postižen interdiktlem a na výslovné přání krále Václava IV. dobrovolně opustil Prahu na podzim roku 1412. Téměř dva roky se zdržoval na Kozím Hrádku u Tábora pod ochranou Jana z Ústí, který však opustil tento svět, a proto Hus v červenci 1414 odešel blíž ku Praze na hrad Krakovec. Zde pobýval až do odchodu do Kostnice a pochopitelně tu také vznikaly některé jeho listy. Zrodily se zde i důležité spisy jako *Postila*, která je známá pod názvem: *Česká nedělní postila: vyloženie svatých čtení nedělních; Výklad viery, desatera božieho prikázanie a páteře*; především pak *Tractatus de ecclesia (O církvi)*. Třetí otázka vyžaduje, abychom hledali souvislosti Husových traktátů s jeho nakonec nepřednesenou obhajovací řečí, kterou známe pod názvem *Sermo de pace – Řeč o míru*.

¹ J. Hus, *Husovy listy: Českým přátelům*, č. 50, z r. 1414, http://lide.cb.cz/pavel.mosner/husovy_listy_d.htm [cit. 13. 5. 2015]. Obdobná internetová adresa platí i pro ostatní citace níže, a proto ji nebudeme opakovat.

Hus napsal řadu svých listů především v době, kdy nemohl kázat v Praze, chtěl totiž na své bývalé posluchače působit alespoň písemně. V dopisech vysvětluje, obhajuje se, napomíná své následovníky, formuluje své filozofické a teologické postoje. Je možno zjednodušeně říci, že právě na Krakovci v napsaných dopisech se z pražského intelektuála stal lidový kazatel a společenský vůdce. Tento proměňující se postoj mu samozřejmě způsoboval problémy,² které ho po dlouholetém právním a teologickém sporu a obvinění z hereze nakonec přivedly až na koncil.

Zmiňme jen na okraj kontext doby, který je pro pochopení Husových spisů a jeho postojů podstatný. Souvislosti politické, společenské a církevní vytvářejí rámec, bez kterého je nám Hus jen obtížně pochopitelný. Jen pro připomínku uvádíme krizové jevy, které nevyhnutelně poznamenaly život tehdejších lidí:

Ve společnosti decimované a hluboce otřesené již první vlnou morové epidemie apokalyptických rozměrů z let 1347–1352 a následnými vleklými přírodními i válečnými pohromami, očekávající přelom století s bázní i nadějí spojenou s nadcházejícím koncem věků, sledující úzkostlivě sebemenší náznaky a projevy jakékoli anomálie v řádu přírody i lidského světa jako zlé znamení průlomu temných sil odvěkého nepřítele, Antikrista, působila dvouhlavost papežství nanejvýš vyzývavě.³

Silné eschatologické pnutí ve společnosti vyhrocovalo kritiku životního stylu církve, která je pro Husa typická. Pozici autority v samotné církvi ještě více komplikovalo, že místo dvou papežů se v roce 1409 objevil ještě papež třetí. Důležitým momentem pro pochopení M. Jana Husa je oficiální církevní odsouzení 45 článků Johna Wicliffa v roce 1403, které se pak následně několikrát s narůstajícím důrazem opakovalo. Hus pochopitelně nemohl schvalovat pálení Wicliffových děl, což neznamenalo, že by v nich neviděl věroučné problémy. Sám po vzoru Stanislava ze Znojma přejímal ze spisů „evangelijního doktora“ přednostně jeho filozofické teze, v nichž se odrážel realismus.⁴ Betlémský kazatel v jistém

² To je dobře vidět na Husově přípravě na synod v Praze v únoru 1413.

³ F. J. HOLEČEK, „Úvod,“ in J. Hus, *Sermo de pace: Řeč o míru*, Praha: Česká křesťanská akademie, 1995, s. 7.

⁴ „Hus vycházel z platonsko-viklefovského realismu (víra v reálnou existenci idejí), jehož základní principy aplikoval na život společnosti. Ústředním pojmem Husova učení je Boží zákon, který pokládá za závazný zejména pro církev.“ A. BAKEŠOVÁ, *Filozofický slovník*, Praha: Knižní klub, 2009, s. 148.

ohledu navazoval také na předchozí obrodné hnutí, nicméně Milíče ani Janova ve svých dílech v zásadě nezmiňuje.

Nesmíme také zapomínat na úzké propojení celé společnosti s církví. Náš autor proto sice působil jako kazatel, učitel, teolog, s tím však nevyhnutelně souvisela také jeho angažovanost na poli dobové české, potažmo evropské politiky. V úvodu k Husovu spisu *O církvi* o tom vypovídá Josef Hrabák:

Význam Husova díla musíme měřit především podle důsledků, k nimž jeho myšlenky vedly (...) Husovi šlo o základní otázky uspořádání vztahů mezi lidmi, o problémy praktické politiky (...) Hus však žil v době, kdy se uspořádání společnosti považovalo za věčné, proto sociální a politické otázky byly řešeny jako otázky náboženského uspořádání církve.⁵

1. HLAVNÍ TÉMATA OBJEVUJÍCÍ SE V HUSOVÝCH LISTECH

Vedle řady témat, která postupně zmíníme, shledáváme v Husových dopisech především dva aspekty, které jsou stále latentně přítomné. Je to zvláště opakovaně deklarovaná otevřenost v názorech a postojích, což se promítlo také do titulu nyní předkládané studie, a přátelská odpovědnost jak vůči druhým, kteří ho doprovázeli na cestě a pobývali s ním v Kostnici, tak vůči přátelům a příznivcům v Čechách a na Moravě. Tyto dva postoje jsou nejmarkantnější zejména v listech, které Hus psal od podzimu 1414 do začátku července 1415. Svoji otevřenost Hus zdůrazňuje i v obhajovací řeči připravené pro koncil:

Neboť jako já jsem ničemu neučil v skrytu, nýbrž na veřejnosti, kde se nejvíce scházejí mistři, bakaláři, kněží, páni, rytíři a ostatní lidé, tak si přeji ne v tajnosti, ale ve veřejném slyšení býti slyšen a zkoumán, kázati a s pomocí Ducha Páně odpovídati všem, kolik jich bude chtít mě viniti.⁶

Jan Hus tu odkazuje nejenom na formu svého vskutku veřejného působení, ale zároveň také naráží na Ježíšův výrok před veleknězem Annášem z Janova evangelia (srov. Jan 18,20). Tím také implicitně poukazuje na podobnost svého procesu s tím, co zakoušel Ježíš Kristus v podobě

⁵ J. HRABÁK, „Úvod,“ in J. Hus, *O církvi*, Praha: Československá akademie věd, 1965, s. 9–10.

⁶ J. Hus, *Sermo de pace: Řeč o míru*, s. 21.

donašečů, úkladů, pomluv, zajetí a nakonec nespravedlivého odsouzení. Zmíněná paralela se objevuje i v jiných Husových dílech z kritického období častěji a naprosto výslovně, takže naše úvaha ohledně christologické motivace tohoto Husova důrazu určitě nemůže být hodnocena jako něco svévolného.

Z jiného Husova listu vybíráme další příklad tohoto jeho typického postoje:

A vzkázali mi mistři, abychom rozmlouvali v soukromí, a já jim řekl: Já káži veřejně, také chci, aby poslouchali, kteříkoli budou chtít.⁷

K christologickému motivu otevřenosti zde přistupuje také Husova vpravdě úporná snaha o veřejné slyšení, od něhož si zřejmě sliboval víc, než bylo reálné.

Nejedná se však pouze o kristovskou otevřenost v disputacích a touhu po veřejné disputaci, ale rovněž o otevřenost vůči druhým a zvláště o důvěru v Boha. V tomto postoji Hus nachází smysl svého snažení, jak to vyjadřuje v *Sermo de pace*. Právě z důvěry v Boha a otevřenosti vůči ostatním vyplývá mír. Jeho chápání pokoje nevykazuje pouze kontext náboženský či duchovní,⁸ ale i společenský, který je pochopitelně Husem nahlížen jako nejistý a nestálý:

Především v tom, že Boží mír vždy pevně tkví v Boží dobrotivosti, má základy v ctnostech a těší se přátelství andělů, a navíc k němu přistupuje panství nad světem a zajištěnost přede všemi nepřáteli; kdežto mír světa má svůj základ v lidské, zpravidla vychytralé dohodě mezi několika nestálými spojenci, chabě sdruženými časným poutem.⁹

Je velký rozdíl mezi mírem světa a pravým pokojem, který je darem shůry a následně souvisí s mravným životem v ctnostech a otevřeností, pravdivostí, odpovědností vůči nejbližším. Daná spojitost je dobře patrná v jeho listech adresátům jak přítomným v Kostnici, tak v Čechách.

Pro Husa byla důležitá komunita teologů v Praze, především těch, kteří ho zastupovali na pražské synodě. Mezi ně patřili Jan z Jesenice, Mistr Jakoubek a Šimon z Tišnova. Významnou osobností byl rektor uni-

⁷ J. Hus, *Husovy listy: Českým přátelům*, č. 50, z r. 1414.

⁸ „Mír v prvním smyslu, totiž mír člověka s Bohem, má takový dosah, že bez něho je každý jiný mír nemyslitelný.“ J. Hus, *Sermo de pace: Řeč o míru*, s 35.

⁹ J. Hus, *Sermo de pace: Řeč o míru*, s. 41.

verzity v Praze, Mistr Křišťan z Prachatic, Husův důvěrný přítel a příznivec, který za svým žákem neváhal jet do Kostnice, kde byl nakrátko uvězněn. V dopisu Mistru Křišťanovi je zřejmý Husův mravní a křesťanský postoj, ale i očekávaný střet.

Vysoce ctěný pane rektore, mistře a otče laskavý! Velice potěšen jsem z Vašeho listu, ve kterém mezi jiným píšete: spravedlivého nezarmoutí, cokoli se mu přihodí; a opět: všichni, kteříž chtějí pobožně žíti v Kristu Ježíši, protivensství míti budou. Z čehož uvádíte, že mne nezlomí, neporazí, nezarmoutí, ale posilní, povznesou i obraduje strast časná a společníků vzdálenost. S vděčností velikou tuhle potěchu přijímám, uvažuje to, co psaní předcházelo. Protože jsem-li spravedliv, nezarmoutí mne, cokoli jest, abych od pravdy dal se odvrátiti, a jestliže pobožně v Kristu žiju a chci žíti, dlužno jest, abych pronásledování ve jménu Kristově trpěl. (...) [V]ybízím Vás v Kristu Ježíši se všemi Vašimi spolustolovníky, abyste připraveni byli k boji, poněvadž zprvu počaly Antikristovy přede hry, za nimiž zprvu následovati bude boj.¹⁰

K tomuto intelektuálnímu společenství příslušel také nepokojný Mistr Jeroným Pražský, později též na koncilu vydaný zaživa plamenům. Jeroným přišel do Kostnice v dubnu 1414, vzápětí byl zatčen a vězněn až do své smrti 30. května 1416. V dopisech z jara 1415 všem těmto kolegům i průvodcům je patrná Husova nefalšovaná lidskost. V dojemných listech se loučí se svými přáteli. Nejdůležitější byl pro něho osobně asi Jan Kepka z Chlumu, kterého zmiňuje nejčastěji. Ten měl zásadní podíl na rozhodnutí Jana Husa odjet na koncil. V průběhu Husova věznění se spřátelili, Jan z Chlumu opakovaně a velmi emotivně intervenoval v Husův prospěch. Někdy ho Jan Hus nazývá žertem „doktor biberašský“, a to v souvislosti s dřívější Kepkovou obhajobou Jana Husa jako svého chráněnce v Biberachu. Není nesnadné zde rozpoznat Husův smysl pro humor, který se tolikrát projevil v jeho různých promočních proslovech a při kvodlibetech.

Neopomenutelnou postavou je rovněž Petr z Mladoňovic, vybraný jako Husův sekretář. Následně se stal autorem obsáhlého popisu Husova procesu, odsouzení a skonu. Petr byl Husovým žákem, pročež se nelze divit, že mezi oběma muži panovalo důvěrné přátelství:

¹⁰ J. Hus, *Husovy listy: Mistru Křišťanu z Prachatic, rektoru vysokého učení v Praze*, č. 37, z r. 1414.

Věz, že není peněz, kterými bych já chtěl zaplatiti za tvou nejvroucnější, nejpevnější a nejvěrnější lásku, kterou máš k pravdě, a za tvou službu a za potěchu, které jsi mi poskytl v souženích mých.¹¹

Velmi srdečné vztahy udržoval Hus s přáteli v Čechách, jak je to patrné z množství a z charakteru dopisů například Jindřichu Škopkovi a jeho manželce, jimž poslal básničku, kterou napsal ve vězení; Mistru Janovi z Jesenice, jemuž radil, aby se oženil; svému žákovi Jiřímu; panně Petře z Říčan. Obrací se také na betlémské posluchače, pražské studenty, přátele v Kostnici. Mezi tyto dopisy patří jeden z Husových nejslavnějších listů, označený dnes číslem 77.¹²

Úvahy o osvobození pravdou, což jsme viděli v listu Mladoňovicovi, nacházíme i v dalších dopisech. Zajímavá a charakteristická je též Husova obava o jeho přátele:

Dosud pro Boha vás vybízím, aby dopisy mé nikomu přístupny nebyly a aby nebyly na veřejnost vydány, poněvadž se bojím nebezpečství pro osoby. Opatrní buďte ve slovech i skutcích.¹³

Další dopisy z Kostnice dobře poslouží k představení Husova lidského, křesťanského i společenského profilu. Pražský reformátor opakovaně zmiňuje utrpení Ježíše Krista a utrpení křesťana následně uvádí do souvislosti s utrpením Páně, což je klasické křesťanské téma. Utrpení následovníků Krista vede k očistění a odčinění vin. S tím souvisí také to, že náš autor je hotov uznat své případné omyly. Připravenost k utrpení a k přinesení oběti se objevuje již na počátku jeho kostnického pobytu:

On taky trpěl i proč bychom my netrpěli? Však naše utrpení v milosti jest naše vyčištění od hříchův a od věčných muk zbavenie.¹⁴

Odkaz k trpícímu Spasiteli jako příkladu křesťanského postoje, a to až do krajnosti vlastní smrti, je zásadní pro Husovu spiritualitu následování, připodobňování se Kristu. Z dalšího Husova dopisu vybíráme dojemné svědectví:

¹¹ J. Hus, *Husovy listy: Petrovi z Mladenovic*, č. 67, z r. 1415.

¹² J. Hus, *Husovy listy: Veškerému národu českému*, č. 77, z r. 1415.

¹³ J. Hus, *Husovy listy: Přátelům svým v Kostnici*, č. 72, z r. 1415.

¹⁴ J. Hus, *Husovy listy: Českým přátelům při počátku cesty do Kostnice*, č. 48, z r. 1414.

Ukřižovaný náš Pán milý Spasitel budiž nám vždycky na paměti, abychom s ním a pro něho mile a rádi trpěli nebo když jeho umučení sobě k paměti přivedete, tehdy mile všechna protivenství podstoupíte, lání, hanění, bití a vězení, a bude-li jeho drahá vůle, i smrt tělesná pro jeho drahou pravdu.¹⁵

Husovu odhodlanost přijmout utrpení a smrt provází vědomí potřebnosti pravé pokory. Připomeneme nejprve výrok z *Postily*:

Ó milosrdný Ježíši, ty jsi lékař, a já jsem neduživý, ty jsi milosrdný, a já biedný. Ej, smiluj se a uzdrav! Však ty jsi lékař, jenž jsi z nebe přišel a nás na duši neduživé léčil.¹⁶

Tematika pokory se objevuje v dalším listě, ve kterém se obrací ke svým žákům a vybízí je, aby „Pána Ježíše Krista v pokoře, v chudobě, v trpělivosti a v práci následovali“.¹⁷ Pokora se projevuje také, když v dopisu Mistru Martinovi kajícíně vzpomíná na své poklesky, jako například hru v šachy. Vedle pokory se tu možná projevuje další rys Husovy osobnosti, totiž úzkostlivost a bázeň z hrozného Božího soudu.

Ale prosím tě pro milosrdenství Ježíše Krista, abys mne nenásledoval v žádné lehkomyslnosti, kterou jsi na mně spatřil. Víš, že jsem, jak mne to bolí, před kněžstvím svým rád a často hrál v šachy, zmařil čas a často jiné i sebe onou hrou nešťastně přivedl do hněvivosti. Pročez dopustiv se i jiných chyb bezpočetných, odevzdávám se tvým prosbám k Pánu nejmilostivějšímu za odpuštění.¹⁸

Jan Hus byl, jak jsme již naznačili, připraven revidovat své názory. To je přítomno v jeho dopisech až do konce věznění v Kostnici. Na počátku tento postoj nacházíme v Husově dopisu církevním představeným z roku 1411:

Neboť za svědka беру Ježíše Krista, že nevinen jsem v těchto věcech, ze kterých mne protivníci žalují. Hotov zajisté jsem před vysokým učením Pražským a přede všemi preláty a vším lidem svého posluchačstva, k němuž se odvolávám, o víře, kterou v srdci chovám, slovem i písmem vyznávám, byť i trest ohně po rozsudku mne stihnouti měl, plný a jasný účet učiniti.¹⁹

¹⁵ J. Hus, *Husovy listy: Věrným Čechům*, č. 53, z r. 1414.

¹⁶ J. Hus, *Česká nedělní postila: vyloženie svatých čtení nedělních*, Praha: Academia, 1992, s. 303.

¹⁷ J. Hus, *Husovy listy: Věrným Čechům*, č. 53, z r. 1414.

¹⁸ J. Hus, *Husovy listy: Mistru Martinovi, žáku svému*, č. 49, z r. 1414.

¹⁹ J. Hus, *Husovy listy: Sboru kardinálů církevních*, č. 19, z r. 1411.

Právě naznačenou ochotu spjatou s odhodláním vytrvat v jím poznané pravdě i v dalších dopisech:

Pročež, kterýkoli by smysl křivý v kterémkoli ze článků dle mého úmyslu byl obsažen, toho se odříkám, všemocnému a nejlepšímu mistru k napravení se podává, spoléhaje v jeho neskončené milosrdenství, že od skrytých hříchů mých sám mne přemilostivě očistí.²⁰

A také v dopisu jednomu z nejintimnějších přátel, Janu z Chlumu, který věrně zaznamenával Husovy názory až do konce:

Já jsem hotov pokorně uposlechnouti sněmu a poučení, ale prosím pro Boha, abych nebyl nucen lháti a odpřisáhnouti články, které nikdy na srdce mé nebyly vstoupily, články, které jsem ve svých knihách složil, chci pokorně odvolati, když o opaku budu přesvědčen.²¹

Při analýze Husových dopisů nelze opomenout téma obrodného hnutí, které je spjata s kritikou života a působení církevních hodnostářů. Profil opravdového křesťana se podle Jana Husa vyznačuje živou vírou, odhodláním zachovávat přikázání a vytrvalostí v modlitbě. Český reformátor se přitom ale důrazně odvolává rovněž na lidský rozum, což je u univerzitního intelektuála vcelku pochopitelné:

Každý křesťan, jenž rozumu má, chce-li býti spasen, musí věřiti, přikázanie Božie plniti a k Bohu k se modliti. O prvém dí Spasitel: Ktož uvěří, spasen bude, a ktož neuvěří, zatracen bude. O druhém dí: Chceš-li v život vejti, zachovej přikázanie. O třetiem dí: Musí modleno býti. Poněvadž ty tři věci sú tak člověku potřebny k věčnému životu, hodné jest, aby ty tři věci poznal, poznaje uměl, a uměje skutkem plnil.²²

Rozhodnou a nesmlouvavou kritiku církevních hodnostářů nacházíme u Husa pochopitelně na mnoha místech. Z textů před Husovým pobytem v Kostnici zmiňme alespoň dvě místa z jeho *Postily*.

Všichni nynější preláti, to jest nad jiné povýšení v úřadě, jenž hledí jediné k tělesnému požitku, neb že více hledí k tomu požitku tělesnému než duchovnímu,

²⁰ J. Hus, *Husovy listy: Přátelům svým v Kostnici*, č. 83, z r. 1415.

²¹ J. Hus, *Husovy listy: Janu z Chlumu*, č. 71, z r. 1415.

²² K. J. ERBEN, *Sebrané spisy mistra Jana Husi*, Praha: náklad Bedřicha Tempského, 1865, s. 1.

všichni tací sú falešní nájemníci, jenž budú, ač se nepokají, zatraceni, proto že hledají více svého zisku, nežli zisku Pána svého Ježíše Krista.²³

Druhé místo se přímo vztahuje ke kritice papežství a odpouštění hříchů za úplatu. Zde již nacházíme příměr církevních hierarchů k Antikristu:

A to vše pochází od Antikristových poslů, falešných kazatelů, jenž peníze honíce na lidu k svému lakomství, pýše, rozkoši a smilství, dávají za peníze hříchův odpuštění, praviece, že papež jest zemský bůh, jenž má moc dávat komuž chce a když chce odpuštění hříchův.²⁴

Kritika kléru se se objevuje již v raných listech. Pražskému arcibiskupovi Hus píše jednoznačně:

V pravdě naplní se toto slovo apoštolovo, protože ustydlá láska v kněžstvu a rozmnožena jest nepravost v lidu následkem úbytku lásky v kněžstvu, které odchyluje se od zbožného hlásání evangelia a pravého následování Krista.²⁵

Husova obrodná aktivita vykazuje mnohdy též známky literárního patosu, jako například v dopisu polskému králi Vladislavovi:

Hlas kvílící církve se ozývá, poněvadž ztemněno jest zlato a setřena barva nejkrásnější. Poněvadž druhdy kněžství bylo jako zlato ohněm lásky rozpálené, ctnostmi vyleštěné, nyní však stalo se znečištěným a ztmavěným.²⁶

Jan Hus zřetelně vnímá své poselství v kontextu sílící snahy o nápravu církve, proto dané téma zmiňuje i ve své obhajující řeči připravené na koncil:

Je-li tedy hlavním dílem Kristovým, pro které přišel na svět, dát duším život, a je-li vlastním a zcela záměrným dílem satana, jenž byl vrah od počátku, vraždit a hubit duše, vyplývá odtud, že pastýři, kteří na sebe vzali tvářnost Ježíše Krista, ale nezvěstují Boží slovo, i kdyby se nedopustili dalších zlovolností, jsou antikristy

²³ J. Hus, *Česká nedělní postila: vyloženie svatých čtení nedělních*, s. 91.

²⁴ Tamtéž, s. 21.

²⁵ J. Hus, *Husovy listy: Zbyňkovi, arcibiskupu Pražskému, v záležitosti Abrahamově*, č. 1, z r. 1408.

²⁶ J. Hus, *Husovy listy: Vladislavovi, králi Polskému*, č. 21, z r. 1412.

a satanem, který se proměnil v anděla světla, zloději a lupiči, vyběječi ovcí a zrádci, kteří činí z domu modlitby doupě lupičů.²⁷

Celé toto množství citací jasně dokládá jasnou vazbu mezi otevřeností v učení, postojích, ve vztazích k přátelům i odpůrcům, která je spjata s etikou ryzích křesťanských ctností na jedné straně a touhou po pokoji jako synonymu spravedlivé nápravy věcí církevních i světských podle Božího zákona na straně druhé. Jestliže český reformátor ze všech sil a s nasazením vlastního života vehementně bojoval za nápravu církve, pak to nemůžeme chápat jinak nežli jako projev jeho vroucí lásky ke Kristově nevěstě. Byla-li by mu církev lhostejná, nikdy by se na tuto cestu nevydal.

2. TRVALOST POSTOJŮ JANA HUSA

Při promýšlení Husových myšlenek v jeho dopisech jsme si v úvodu položili otázku, zda v jeho postojích projevovaných zejména v době věznění v Kostnici shledáváme konzistenci. Hned na počátku tohoto oddílu nezbývá než konstatovat, že pevnost Husových postojů se čtenářům jeho dopisů musí jevit jako něco naprosto evidentního.

Na začátku své cesty do Kostnice píše betlémský kazatel svým přátelům do Čech²⁸ list, ve kterém formuluje hlavní motivy, proč přijal pozvání na koncil, přestože mu bylo riziko s tím spjaté více než zřejmé. Prvním důvodem bylo v disputaci se obhájit a sejmut z sebe křivá obvinění. Hus se pečlivě připravoval, neboť předpokládal možnost úspěšné obhajoby. Toto očekávání nebylo naplněno, a to ani ve třech veřejných slyšeních, která proběhla nedlouho před jeho smrtí. Hus často zmiňuje hluk a vyrušování, které mu mělo zabránit ve vlastní obhajobě. Další motivy mají bezpochyby vztah k Husovu postavení v Čechách a ukazují na jeho

²⁷ J. Hus, *Sermo de pace: Řeč o míru*, s. 77.

²⁸ „A byl sem umínil vám kázati před svou jízdou, než bych odjel k svolání do Konstanci, a zejména vám ohlásiti křivé svědectví i svědky, jenž se proti mně svědčili, jež mám všechny popsány i s jejich svědectvími; a ti vám budou ohlášení, proto, aby, potupiteli mě neb na smrt odsadili, aby vy to věduce nelekali se, bych pro které kacířství, jež bych držel, byl odsázen; a také proto, abyste stáli v té pravdě bez strachu a bez vyklání, kteráž dal vám Pán Bůh skrze věrné kazatele, a skrze mě nestatečného poznati; a třetí proto, abyste se uměli lstivých a pokrytých kazatelův varovati.“ J. Hus, *Husovy listy: Českým přátelům při počátku cesty do Kostnice*, č. 48, z r. 1414.

důležitou společenskou roli. Jan Hus chce, aby se křesťané v Čechách nebáli obvinění z hereze, aby na České království nepadala pohana obvinění z hereze, což by mělo za následek hrůzy křížové výpravy. Zároveň však vybízí, aby se věřící varovali špatných kazatelů. Hus putoval do Kostnice jako reprezentant českého reformního hnutí, za něž se cítil být odpovědný. Přijímal tak svou politickou roli a byl si vědom, že úspěch či neúspěch jeho mise v Kostnici bude mít dopad na situaci v Čechách. Právě toto vědomí odpovědnosti nejen za sebe, ale také za reformní hnutí a za České království představují hlavní důvod, proč Hus ve svých postojích pevně vytrval, jak je patrné v jednom z posledních dopisů, adresovaném Janu z Chlumu:

Já, Jan Hus, v naději sluha Kristův, nechci připustiti, že kterýkoli článek, vyňatý ze spisů mých je bludný, abych nezavrhl mínění svatých učitelů a především svatého Augustina. Za druhé nechci vyznati, že články, křivými svědky mně přisouzené jsem tvrdil, kázal a je držel. Za třetí nechci přisežně odvolati, abych křivě nepřísahal.²⁹

Český reformátor důrazně nesouhlasil s tím, že by v Čechách šířil či kázal heretické teze. To ho přivádí k jednoznačnému postoji odmítnout zcela jednoznačně odpřisáhnutí těchto vět, což by podle jeho svědomí byl hřích křivopřisežnictví. Tím se stává příkladem pro obrodné hnutí doma. Je pak jednoznačné, že obdobný postoj Hus formuluje v kritické chvíli po třetím slyšení, kdy mu byla představena umírněná formulace jeho odvolání. Jeden z kardinálů, kterého Hus nazývá „otcem“ – totožnost tohoto Husova sympatizanta není známá – a který se snažil přimět betlémského kazatele ke změně postoje, připravil velmi umírněnou formulaci odvolání. Hus oceňuje „otcovu“ laskavost a pomoc:

Nezpozoroval jsem, že bych ve všem množství kněžstva měl přítele mimo otce a jednoho doktora Polského, kterého znám.³⁰

Je zřejmé, že si spolu krátce dopisovali a Hus mu vysvětloval své stanovisko.³¹ Ve svém odhodlání ale byl Jan Hus neoblomný. Opět zmiňuje

²⁹ J. Hus, *Husovy listy: Janu z Chlumu*, č. 69, z r. 1415.

³⁰ J. Hus, *Husovy listy: Přátelům svým v Kostnici*, č. 68, z r. 1415.

³¹ „Všemohoucí otec, nejmoudřejší a nejsvětější, otci mému pro Krista Ježíše milostivě račiž uděliti život slávy věčný! Ctihodný otče, velice vděčen jsem za vaši dobrotivou a otcovskou laskavost. Neosměluji se podle znění podaného sněmu se podrobiti jed-

„odstoupení od pravdy“, křivou přísahu, ale také pohoršení, které by dal svým bližním. Zvláště v korespondenci s „otcem“ vidíme neměnnost a kontinuitu Husovy pozice během jeho věznění v Kostnici. Pražský reformátor si plně uvědomoval svou společenskou roli a vliv na své následovníky v Čechách.

V posledních dopisech jsou zřejmé dramatické momenty a silné emoce, jež náš autor zakoušel při svém veřejném slyšení. Pro doplnění si připomeňme list, kde je popsán průběh jednání, do popředí vystupuje zejména závěr celé dramatické epizody:

»Hle, sněm žádá od tebe, chceš-li se podrobiti poučení.« Řekl jsem: »Chci velmi rád podle svých osvědčení.« A on pravil: »Nuž to měj za poučení, že doktoři tvrdí, že články ze spisů tvých vyňaté jsou bludné a že máš je odvolati a toho se odpřisáhnouti, co skrze svědky jest dotvrzeno.« Král pak řekl: »Hle, napíše se ti to v krátkosti a ty odpovíš.« A kardinál pravil: »Tak se staň při nejbližším slyšení.« A ihned zdvihl se sněm. Jakých jsem potom zakusil pokušení, ví Bůh.³²

Hluboce intimní a duchovní moment obsažený v poslední větě se v Husových dopisech objevuje častěji. Z dalšího dopisu přátelům v Kostnici vybíráme:

Bůh všemohoucí dal mi dnes srdce srdnaté a statečné; vyvráceny jsou již články dva. Doufám od milosti Boží, že jich bude vyvráceno více.³³

Obdivovatelé budou tuto konzistenci hodnotit jako heroismus, který se stal příkladem křesťanského vzdoru vůči zlu. Odpůrci budou zase hovořit o tvrdohlavosti a zatvrzelosti. To je ale náš úděl bytostí, které neustále interpretují. Bylo by však hrubým omylem podlehnout tomu, co se

nak proto, že by třeba bylo pravdy mnohé zatratiti, kteréž, jak jsem od nich slušel, nazývají pohoršlivými, jednak proto, že bych musel upadnouti v křivopřísežnictví z odpřisázení, přiznávaje, že jsem držel bludy; z čehož veliké bych dal pohoršení lidu Božímu, jenž ode mne v kázání slyšel opak. Jestliže tedy svatý Eleazarus, člověk zákona starého, o němž (píše se) v knihách Makabejských, nechtěl lživě přiznati, že požil masa zákonem zapovězeného, aby proti Bohu nejednal a potomkům špatného příkladu nezanechal: kterak já, kněz zákona nového, třebas nehodný, k vůli strachu před trestem, který rychle mine, měl bych chtíti, těžší hřích čině, přestoupiti zákon Boží po prvé odstupuje od pravdy, po druhé křivou přísahu čině a po třetí bližním pohoršení dáváje.“ J. Hus, *Husovy listy: Otcí*, č. 80, z r. 1415.

³² J. Hus, *Husovy listy: Prátelům svým v Kostnici*, č. 70, z r. 1415.

³³ J. Hus, *Husovy listy: Prátelům svým v Kostnici*, č. 68, z r. 1415.

nazývá zlovolná interpretace. Jen ten, kdo je ochoten pro svou víru dát život, má právo posuzovat Husa po mravní stránce. Zejména v postmoderní době, kdy se téměř jako norma prosazuje mrzký oportunismus, je pražský reformátor vzorem věrnosti sobě, vlastnímu přesvědčení, hlasu svého svědomí a Božímu zákonu.

3. SOUVISLOSTI MEZI LISTY A DALŠÍMI HUSOVÝMI SPISY

K třetí otázce, tedy k myšlenkové souvislosti mezi korespondencí s předešlými Husovými systematictějšími texty, lze říci, že v listech se hlubší teologické a filozofické problémy objevují spíše okrajově. Narážíme zejména na dvě témata, která jsou pro pozici Husa a koncilu určující. Jde o problém předurčených a předzvěděných v církvi a o biblickou metaforu křesťanů: „pšenice a koukol“, která s tématem predestinace bezprostředně souvisí.

Ve věci novozákonního obrazu o pšenici a koukolu zastává Hus pro církev přijatelné stanovisko. Přehledněji interpretuje tuto metaforu v *Postile*, v dopisech ji tolik nerozvíjí. Na jedné straně využívá dané vyjádření palčivého problému ke kritice dobové církve a jejích představitelů:

Neumějíce rozeznati mezi koukolem a mezi pšenici, co jest lepšího, i více trhají pšenici než koukol, tupíce více pravdu než křivdu, a majíce pravdu za lež, a zase lež za pravdu.³⁴

Na druhé straně respektuje souběžnou existenci dobra a zla ve společnosti a v církvi.

Jakož koukol některak prospěšen jest pšenici, neb váže spolu stébla, že může lépe státi proti větru, aby neklátil ji; tak zlí, když sú řiedce rozsieti mezi dobrými, něco sú dobrým ku pomoci veliké odplaty, a sú jim jako k zvykání v boji duchovním.³⁵

Přítomnost zla ve světě Hus tudíž považuje za pohnutku k odhodlanosti vést duchovní zápas a vidí v tom příležitost osvědčit se a nabývat zásluhy pro nebe. Zároveň odtud vychází k úvahám o predestinaci a reprobaci.

³⁴ J. Hus, *Česká nedělní postila: vyloženie svatých čtení nedělních*, s. 74.

³⁵ Tamtéž, s. 76.

Odlišování predestinovaných a reprobovaných má dopad na poslušnost vůči církevní hierarchii. Není nezajímavé a teologicky nevýznamné, že se opakovaně odvolává na Augustina. V jednom z posledních dopisů píše:

Soudím, že nepřipustí mi svatého Augustina mínění o církvi a o údech předzřízených a předzvěděných a o zlých prelátech, kéž by mi dáno bylo slyšení, abych mohl odpověděti důvodům jejich, kterými by chtěli potírati články v traktátech obsažené.³⁶

V listech betlémského tribuna se tedy objevuje stanovisko obsažené především v traktátu *O církvi*, totiž že postavení člověka ve společnosti není primárně důsledkem jeho aktivity nebo rozhodnutí společnosti či církve, nýbrž je dáno božským předurčením, což vyplývá z Augustinových myšlenek, jak Hus podotýká ve zmíněném *De ecclesia*.³⁷ Předurčení se pak podle pražského kazatele projevuje v mravném jednání dané osoby:

Neboť je-li kdo předurčen k věčnému životu, vyplývá z toho důsledek, že je tedy předurčen k spravedlnosti. A dosahuje-li věčného života, tedy dosáhl spravedlnosti. Tento soud nelze obrátit.³⁸

Podstatné však je to, jak spravedlnost a postavení v církvi chápal sám Hus:

A dále je patrné, že lidé mohou patřit k svaté matce církvi dvojím způsobem, buď podle předurčení k životu věčnému, způsobem, kterým všichni svatí nakonec patří k svaté matce církvi, anebo podle předurčení toliko k přítomné spravedlnosti.³⁹

Křesťan tudíž patří k církvi na základě predestinace. To se projevuje v mravném jednání, jež může být přechodné, anebo trvalé. Rozhodující je pochopitelně vytrvat v dobrém až do konce. Problematika předurčení je v díle našeho autora velice komplexní záležitostí, a proto se zdá být vhodné připomenout zajímavé hodnocení, které sice nepochází od profesního teologa, nicméně vykazuje nebývalou srozumitelnost:

³⁶ J. Hus, *Husovy listy: Přátelům svým v Kostnici*, č. 68, z r. 1415.

³⁷ J. Hus, *O církvi*, s. 35.

³⁸ Tamtéž, s. 35.

³⁹ Tamtéž, s. 36.

Myšlenka predestinace nebyla pro římskou církev závadná, stejně jako Hus učili o předurčených členech církve také odpůrcové jeho, Stanislav ze Znojma a žalobce jeho před koncilem, Mistr Pálec. Jenomže tuto církev v duchovním smyslu vztahovali toliko na církev vítěznou (tj. blažené v nebi). O církvi rytířující (bojující na zemi proti ďáblu) věřila církev římská, že je sborem všech věřících, jak předurčených ke spasení, tak předzvěděných k ztracení. Tohoto učení o církvi bojující se napřed držel i Hus, mluvě obrazně, že je v církvi zrna i plevy, pšenice i koukol – tedy předurčení vedle předzvěděných. Teprve potom se Hus přiblížil učení Viklefovu, prohlášeje za členy i pro církev bojující lidi predestinované. Ovšem musí si předurčení věčné blaženosti zasloužit dobrými skutky.⁴⁰

Tento Husův názor nutně narazil na odpor římské církve. Objevuje se tu totiž viklefovská idea, podle níž hlavou církve bojující je Kristus, a nikoliv papež jakožto Petrův nástupce a Kristův náměstek, což vede k titulu „viditelná hlava“, zatímco Kristus je neviditelnou hlavou církve. Vystává nevyhnutelně otazník nad tím, zda papež a hierarchové jsou skutečně predestinovaní, což by následně mohlo zpochybňovat jejich oprávnění reprezentovat bojující církev. Jan Hus o reprobovaných říká jasně:

Předzvěděný však, poněvadž je údem ďáblovým, není ústrojně svázán s touto hlavou. Předzvěděný tedy nepatří ke Kristovu tělu, poněvadž jejich pýcha, s níž nenávidí Boha, vynořuje se stále znova jejich krajní nekajícími.⁴¹

Tento argument vede Husa ke známé pozici laické kritiky „prelátů“ s možností neposlušnosti vůči představeným církve i světské moci, když příkazují něco, co není v souladu s Božím zákonem.⁴² Je zřejmé, že po-

⁴⁰ J. JAKUBEC, *Dějiny literatury české I.*, Praha: nakladatelství J. Laichter, 1929, s. 366.

⁴¹ Tamtéž, s. 41.

⁴² „A na námitku, že každý laik je povinen věřit o svých prelátech, že jsou hlavami církve a částmi církve buď podle předurčení nebo podle přítomné spravedlnosti, říkám, že laik není povinen věřit o svém představeném nic než pravdu. Je zřejmé, že nikdo není vázán věřit něco, leč co jej Bůh nabádá věřit. Avšak Bůh nenabádá člověka, aby věřil něco nepravdivého, i když příležitostně někdy vzniká něco dobrého z falešné víry, a Bůh nabádá k podstatě činu. Ale Bůh nenabádá člověka tak, aby byl klamán. Proto kdyby laik věřil o svém prelátu, že je svatým údem církve, a nebylo by tomu tak, jeho víra nebo jeho věření bylo by falešné. Pastýř je tedy povinen, aby učením ctnostných skutků poddaným připomínal, že je takový. Jestliže však poddaný nepoznává ctnostné skutky svého představeného, není povinen věřit, že je takový podle přítomné spravedlnosti, a s úděsem a podminečně má věřit, že takový prostě je, totiž podle předurčení. Poznává-li však zjevně jeho provinění, má podle skutků předpokládat, že není spravedlivý, ale nepřítel Ježíše Krista.“ J. Hus, *O církvi*, s. 52–53.

dobné názory, byť upřímně míněné, ohrožovaly fungování tehdejší společnosti, zejména pak církve jako takové. Pokud bychom však zůstali jen na tomto konstatování, bylo by to alibistické, protože volání po nefalšované duchovní obrodě, projevující se v trvalém obrácení církevních i světských mocipánů, mělo v tehdejší době své hluboké opodstatnění stejně, jako ho má v každé době. Drama skryté ve sporu o predestinaci má evidentně nadčasovou povahu, protože ve hře je na jedné straně realita společenské i církevní existence, na druhé straně utopický ideál, který bychom ale jako křesťané přece nikdy neměli ztrácet ze zřetele.

4. ZÁVĚR

Po tom, co jsme měli možnost vidět, lze říci, že dopisy Mistra Jana Husa jsou bohatou a mnohovrstevnatou literaturou, v níž před námi plasticky vystává osobnost českého reformátora. Význam jeho korespondence oceňuje Jiří Kejř:

Velkou cenu má také Husova korespondence, kdy ve zhruba půl druhém stu listů odeslaných i přijatých nacházíme cenné údaje o Husových názorech, zprávy o jeho přátelích i nepřátelích a také o jeho pocitech a duševních bojích při rozhodování, jak se má zachovat, aby neporušil Kristovy příkazy a své svědomí.⁴³

Filozofická a teologická témata jsou sice v Husově korespondenci na první pohled okrajovou záležitostí, nicméně zároveň představují hlubinný pramen Husových postojů i klíč k tomu, jak svůj úděl prožíval. Pražský kazatel je sice nesmlouvavý k sobě i k jiným, když jde o základní principy, zároveň se ale projevuje jako laskavý přítel, citlivý člověk, který se ctí prošel mnoha strašnými zkouškami a pokušeními, vzdělanec, člověk se smyslem pro humor, hluboce věřící a nadějí naplněný křesťan.

Téma otevřenosti – vztahové pravdivosti – kristovské vydanosti druhým – zodpovědného sebevydání, sebedarování za druhé, spjaté s očekáváním spravedlivé společnosti, má významně eschatologický charakter. Touha po světě otevřenosti, bratrské lásky, spravedlnosti a hlavně pokoje nabývá povahu nezlomné naděje. A právě toto poselství by nás mělo hluboce oslovovat i dnes.

⁴³ J. KEJŘ, *Jan Hus známý i neznámý: (Resumé knihy, která nebude napsána)*, Praha: Karolinum, 2009, s. 11.

**"I've never ridden in a hood pulled down, but apparently, with my face uncovered":
Philosophical and Theological Reflection on Letters by Master Jan Hus**

Keywords: Jan Hus; Church; Letters; Theological and Philosophical Context; Society; Politics; Openness; Friendship

Abstract: This article aims to examine the ideological and social character of Hus' letters. The literary form of his letters itself is unique and particularly interesting. In his letters Hus shows both diplomatic experience and friendly participation. Three questions are asked in the text: what are the main topics of his letters, if there is a firmness in his views during his incarceration in Constance, and also if it is possible to find a theological or ideological continuity with his previous more systematic texts. The letters demonstrate, in addition to other topics, Hus' openness and friendly participation in particular. The continuity of his letters is solid, Hus, the Czech reformer, did not change his positions and attitudes during his stay at the Council. This could induce the conclusion that Jan Hus acts in his letters, even in those written in 1411, as more of a community leader with a clear vision as opposed to a theological reformer. The clear presence of his philosophical and theological ideas contained in his systematic treatises can be found in many of his letters.

PhDr. Jan Samohýl, Th.D.
Katedra filosofie a religionistiky
TF JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
samohyl@tf.jcu.cz